

İLHANLILAR'DAN KALAN DİLSEL MİRAS

Mehdi REZAEİ*

Özet: Moğolcada pek çok Türkçe sözcük bulunmaktadır. Moğol dilinden de Türk dilleri ve diyalektlerine çok sayıda sözcük geçmiştir. Batı Türkçesinin çeşitli diyalektlerine baktığımızda Moğolca unsurların bu diyalektlerde de kullanıldığını görmekteyiz. Doğal olarak Moğolların yoğun yaşadığı veya onların yönetim merkezlerine yakın olan Türk bölgelerinde Moğolca unsurların daha fazla bulunması beklenmektedir. İran coğrafyasında konuşulan Türk ağızlarına da Moğolcadan çok sayıda sözcük geçmiştir. Bu çalışmada İlhanlıların başkenti olan Sultaniye ve onun yöresinde kullanılan Moğolca sözcükler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlhanlılar, İran Türk Ağızları, Moğolca Sözcükler

The Linguistic Legacy of the Ilkhanate Era

Abstract: There are many Turkic loanwords in the Mongolian language. There are also many loanwords borrowed from Mongolian language by Turkic languages and dialects. Looking at different dialects of the western Turkic, we see that Mongolian loanwords are also used in these dialects. Naturally, Mongolian words are expected to be found in Turkic areas that were close to Mongolian living areas or administration centers. Many Mongolian loanwords have also entered the Turkish dialects of Iran. This paper reviews the Mongolian loanwords used in the capital city of the Ilkhanate dynasty, Soltaniyeh, and its surrounding areas.

Keywords: Ilkhanate dynasty, Turkish dialects of Iran, Mongolian words

1. Giriş

Dünya tarihinde önemli rol oynayan Moğollar, uzun süre geniş bir coğrafyayı kendi egemenlikleri altına almışlardır. Bu coğrafyalardan birisi de İran olmuştur. İlhanlı devletini kuran Moğollar başta Azerbaycan toprakları olmak üzere İran'ın birçok bölgesinde etkili olmuşlardır. Geniş ve büyük İlhanlı devleti 1256'da Hülegü'nün İran'a gelmesinden 1336'da Musa Han'ın vefatına kadar (Togan, 1981: 222) devam etmiştir. İlhanlılar tarihine baktığımızda üç şehir ön plana çıkmaktadır. Bu şehirler Meraga, Tebriz ve Sultaniye'dir. Moğolların İran coğrafyasını ele geçirmeleriyle birlikte doğal olarak o dönemde İran'da yazılan edebî ve tarihî eserlerin dili de bu hadiseden etkilenmiştir. Örnek olarak Cüveynî'nin o dönem yazdığı *Tarih-i Cihan Güşa*'da onlarca Moğolca sözcüğe rastlamak mümkündür. Söz konusu Moğolca sözcükler sadece tarihî eserlere değil, İran'da konuşulan diller ve ağızlarla da geçmiştir. Farsçada pek çok Moğolca sözcüğün kullanıldığını biliyoruz, aynı durum İran Türk ağızları için de geçerlidir. Doğal olarak Moğolların yönetim merkezine yakın olan bölgelerde veya Moğolların eskiden yoğun yaşadığı coğrafyalarda daha fazla Moğolca unsura rastlamak mümkündür.

* Yrd. Doç. Dr., Allameh Tabataba'i Üniversitesi, Fars Edebiyatı ve Yabancı Diller Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. Tahran / İRAN. E-posta: rizai_m613@yahoo.com ORCID No:0000-0001-8917-1559

Moğolca ve Türkçe arasında varsayılan akrabalık meselesi uzun süredir bilim insanlarının ilgi odağı olmuştur; ancak günümüze kadar süregelen bu tartışmalı mesele hâlâ sorunsallığını korumaktadır. Bilindiği gibi Moğolca ile Türkçe arasında yaşanan ilişkiler farklı dönemlerde ortaya çıkmıştır; fakat Moğolların batıya yaptıkları akınlar ve Moğol hanedanlarının İran'a yerleşmeleri sonucunda Moğolca ve Türkçe (Batı Türkçesi) ilişkisi farklı bir aşamaya girmiştir. Bu dönemde Moğolcadan Türk diyalektlerine çok sayıda sözcük geçmiş ve bu coğrafyalarda yaşayan Moğollar da zamanla Türkleşmişlerdir. Moğolcadan İran Türk ağızlarına geçen sözcüklerin bir kısmı Batı Türkçesinin diğer diyalektlerinde de bulunmaktadır; ancak bir kısmı ise belli bölgelere özgü olan sözcüklerdir. Şu konuya da dikkat etmek gerekir ki İran Türk ağızlarında bulunan Moğolca unsurlar doğal olarak bugünkü Moğolcadaki biçimlerle farklılık gösterebilir, birkaç yüzyıl önce Türkçeye geçmiş söz konusu kelimeler kimi açılardan değişime uğraması tabiidir. Bu değişimler bazen Moğolca kökenli sözcükleri saptamakta zorlukları beraberinde getirir. Ayrıca İran Türk ağızlarında bulunan Moğolca unsurların hepsinin doğrudan doğruya Moğolcadan geldiğini tespit etmek zordur. Moğolca sözcüklerin yaygınlaşması konusunda Farsçanın ve Çağatay Türkçesinin¹ rolü göz ardı edilmemelidir. Diğer taraftan Oğuz diyalektlerinde Moğolca unsurları ararken sözcüklerin Klasik Moğolcadaki biçimlerini dikkate almak gerekir. Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan *çapul* sözcüğü Moğolcadan alıntı bir sözcük olması gerek, bu sözcük Farsçada *çāpāvol* (< *çapağul*; krş. Far.: *kārāvōl* "bekçi, nöbetçi" < Moğ.: *karagul*) ve Çağatay Türkçesinde *çapavul* "yağma, çapul" şeklinde kullanılmaktadır. Söz konusu sözcük Farsça aracılığıyla Türkiye Türkçesine geçmiş olabilir.

Bu yazıda İlhanlılara başkentlik yapan Sultaniye ve yöresinde kullanılmakta olan Moğolca unsurlar derlenmeye çalışılmıştır. Bu bölgeden derlediğimiz metinlerde Türkçe, Farsça ve Arapça olmayan birçok sözcük bulunmaktadır. Bu sözcüklerin kaynağını belirlemek kapsamlı bir araştırmayı gerektirmektedir. Moğolcanın tarih içinde bu bölgede etkin olduğu dikkate alınarak söz konusu sözcüklerin bir bölümünün Moğolca olduğu tespit edilmiştir. Örneğin bu bölgede kullanılan *ärqä* "hileci, bilgiç" sözcüğü Moğolca *arğa* "hile, çare" sözcüğünden başka bir şey değildir veya "kartal" anlamında kullanılan *qäycir* sözcüğü Moğolca *haçir* sözcüğünün değişik biçimidir.

Bazı durumlarda bölge ağızlarında kullanılan sözcüklerle Moğolcadaki sözcükler arasında benzerliklerin bulunmasına rağmen kesin bir bağdan söz edemeyiz. Örneğin *qaröwli* "kendisine ait toprağı olmayan" ve Moğolca *haralig* "köle, uşak, toprağına bağlı köle, sıradan kimse" sözcükleri arasında fonetik ve semantik açıdan benzerlik olsa bile iki sözcüğün farklı sözcükler olması muhtemeldir. *qaröwli* sözcüğü *qara* "kara" ve *öwli* "evli" sözcüklerinin birleşmesinden ortaya çıkabilir. Ancak dil ilişkilerinde bazen kopyalanmış bir sözcük ses değişimine uğrayarak dil konuşurları tarafından kendi dillerinde var olan başka bir sözcüğe benzetilmektedir. Örnek olarak İran'ın Doğu Azerbaycan ilinin bazı ağızlarında Rusçadan girmiş olan *kartofel'* (картофель) "patates" sözcüğü ses benzerliği ve şekli itibarıyla Türkçe *qar topu* "kar topu" sözcüğüne benzetilmiştir. Görüldüğü gibi anlam korunmuş; ancak biçim değişime uğratılmıştır. Aynı durum *qaröwli* gibi sözcükler için de geçerli

¹ İTA'da bulunan bazı Moğolca unsurlar Çağatay Türkçesinde de bulunmaktadır. Asırlarca İran coğrafyasında etkili olan Çağatay Türkçesi bu bağlamda aracılık rolü üstlenebilir.

olabilir, yani sözcük Moğolcadan *haralig* olarak bölge ağızlarına girmiş, anlamını korumakla beraber biçim değişikliğine uğramıştır. Bazen de bir sözcüğün hangi dilden diğerine geçtiğini tespit etmek zordur. Örneğin Moğolca *haşkir-* "haykırmak, bağırarak" sözcüğü ile Azerbaycan ve İran sahasında kullanılan *qışqır-*² "haykırmak, bağırarak" sözcüğü arasında bulunan benzerlik herhalde rastlantı sonucunda ortaya çıkmamıştır. Üstelik Farsçada kullanılan *qeşqereq* (قشقرق) "gürültü patırtı" sözcüğü (Farsça sözlüklerde Türkçe olarak kaydedilmiştir), bu sözcüklerin birbirleriyle ilintili olduğunu göstermektedir.

Hamdullah Müstevfi 1340 yılında yazdığı ünlü eseri *Nüzhetü'l-Kulub*'da Sucas ve Sohreverd'in (Sultaniye'nin güneyinde Kaydar'a bağlı iki ilçe) iki büyük şehir olduğunu kaydeder. Bu tarihçi, Moğol akını sonucu bu şehirlerin harabeye dönüştüğünü yazar. Aynı eserde bu bölgelerde Moğolların çoğunlukta olduğu kaydedilmiştir (Siyaki, 1957: 69). Müstevfi'nin kastettiği Moğollar herhâlde Türk Moğol karışımı olmalıdır, çünkü bu coğrafyada Moğollardan önce Türklerin bulunduğu bilinmektedir. Moğolların bu bölgelerdeki etkinliği yaklaşık yüz yıl sürmüştü, daha sonra onların büyük bir kısmı İslam'ı kabul edip Türkleşince dillerinden İran'daki diyalektlerde sadece sözcükler kalmıştır. Bu sözcüklerin yanı sıra kimi yer adlarında da Moğolcanın izini görmek mümkündür. Bu özel adlarda bazen Moğol hükümdarlarının adını görebiliriz.

*Tarih-i Vassaf*ta verilen bilgiye göre Sultaniye şehri *Qonqur Öläng* adlı bir mekanda bina edilmiştir (Ayeti, 1967: 277). Sultaniye'nin geniş bir çimene sahip olduğu düşünüldüğünde *Qonqur Öläng* adının Moğolcada görülen *honggur* "açık sarı" (< Tür. *koşur*) ve *öläng* "çim, yumuşak çimen" sözcüklerinin birleşmesinden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bugün Sultaniye yakınlarında bulunan *Öläng* köyünün adı da aynı sözcük olmalıdır. Zencan ilinin güney bölgeleri *Hodabende* olarak adlandırılmaktadır. Bilindiği gibi *Hudabende*³ Moğol padişahı Olcaytu'nun lakabı olarak bilinmektedir. Burada bir Moğol padişahının lakabı geniş bir bölge adı için seçilmiştir. Yine Moğolların başkentine yakın olan *Sayınqala* ilçesi herhalde "iyi, güzel, hoş" anlamında olan Moğolca *sayn* ile Arapça kökenli *qala* "kale" sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ayrıca aşağıdaki yerleşim adlarının Moğolca oldukları tahmin edilmektedir: *Carçı* "Zencan'a bağlı bir köy", Moğ.: *carçı* "haberci, ulak"; *Yesavul* "Kaydar'a bağlı bir köy", Moğ.: *casagul* "ara bulucu, yargıç, nöbetçi"; *Çängur* "Kaydar'a bağlı bir köy", Moğ.: *çengkir / çenggir* "açık mavi"; *Arqin* "Kaydar'a bağlı bir köy", *Ergün* "Moğol hükümdarı, Abaka'nın oğlu"; *Qämçiqay* "Kaydar'a bağlı bir köy", Moğ.: *habçigay* "vadi, uçurum, sarp kayalık"; *Tuturqan* "Kaydar'a bağlı bir köy", Moğ.: *tuturgan* "pirinç"; *Araqul* "Kaydar'a bağlı bir köy", Moğ.: *argul* "yavaşça, sessizce"; *Qarakan* "Kaydar'a bağlı

² Türkiye Türkçesinde bulunan *kışkırt-* "tahrik etmek" sözcüğünün Azerbaycan ve İran sahasındaki karşılığı *küşkürt-* "köpeği saldırmaya tahrik etmek" fiildir.

³ Bazı araştırmacılara göre *Hudabende* Moğolca *gurbanta* "üç kez (üçüncü)" sözcüğünün Farsçalaştırılmış biçimidir (Shamisa, 2009: 209). Yani burada *Hudabende* Farsça *Huda* "Tanrı" + *bende* "kul" gibi algılanıp kullanılmıştır. Tarihi kaynaklarda Olaytu hem *Hudabende* hem de *Harbende* lakaplarıyla tanınmaktadır. *Moğol Tarihi* yazarı Abbas İkbâl, Olcaytu'nun Şii mezhebinin benimsediği için Şiiiler tarafından *Hudabende*, Sünniler tarafından ise *Harbende* lakaplarıyla adlandırıldığını kaydeder (İkbâl, 2010: 308). Spuler'in kaydına göre ise *Harbende* İranlıların kulağına fena gelen ismini *Hodabende*'ye çevirmiştir (Spuler, 2011: 217).

bir köy", *haragan* "yükseltmiş bir yerden gözetleme, gözetleme kulesi"; *Goran* "Kaydar'a bağlı bir köy", Moğ.: *küren* "kızıl, kahverengi"; *Deşir* "Kaydar'a bağlı bir köy", Moğ.: *dasir* "bir çeşit kireç, alçı taşı"; *Bolduq* "Kaydar'a bağlı köy adı", Moğ.: *boldug* "tümsek, tepecik"; *Buci* "Sultaniye'ye bağlı bir köy", Moğ.: *büçi* "bağ, düğüm"; *Qolayçı* "Zencan'a bağlı bir köy", Moğ.: *holaçi* "uzaklara gidebilen"; *Oraçi* "Zencan'a bağlı bir köy", Moğ.: *oruçi* "vekil, yardımcı".

2. Sultaniye ve Yöresinde Kullanılan Moğolca Sözcükler

Farsçaya ve Eski Oğuz diyalektlerine geçen Moğolca sözcükleri tespit etmek için tarihî eserlerin yanı sıra çağdaş Moğolcaya da başvurmak gerekir. Bu makalede gösterilen Moğolca sözcükler için Ferdinand D. Lessing'in sözlüğünde uygulanan imla esas alınmıştır. Sultaniye ve yöresinde kullanılan Moğolca sözcüklerin listesi aşağıdaki gibidir; ancak bu listeye daha fazla metin derlemekle başka sözcükler de eklenebilir. Ayrıca İran'daki diğer Türk ağızlarını da bu bağlamda incelersek geniş bir söz varlığının ortaya çıkacağı kesindir.

acar "ekini biçilmiş arazi", Moğ.⁴: *ğacar* "yer, yer yüzü, toprak, arazi", İM: *qacar* "yer, arazi". Sözcüğün Moğolcadan alındığı anlaşılmaktadır; ancak sözcük başındaki ünsüz düşürülmüştür. Burada Türkçede kullanılan Arapça kökenli *acar* "güçlü, çevik" sözcüğüne benzetme söz konusu olabilir.

ağa "bey, saygıdeğer, baş tacı, baba", Moğ.: *aha* "ağa, ağabey, bey, saygıdeğer", İM: *aya* "bay, beyefendi, ağabey". Bu sözcük İran'da Farsçanın yanı sıra birçok dil ve lehçede kullanılmaktadır. İTA'da da kullanılan *ağa* sözcüğü bir adın hem önünde hem de arkasında bulunabilir: *Ağa Cefer* "Cafer Bey", *Cefer Ağa* "Cafer Bey". Dinî terminolijide din büyükleri için kullanılır. *ağa* sözcüğü Moğolcadan birçok Türk lehçesine geçmiştir.

alaq "tarımsal ürünler içinde ortaya çıkan çeşitli yabancı bitkiler, yabancı ot", aynı sözcükten türenmiş *alaqla-* "zararlı otlardan temizlemek", *alağ elü-* "zararlı otlardan temizlemek" fiilleri de kullanılmaktadır. AzT'de de görülen bu sözcük, Moğolca *alag* "ala, çok renkli, türlü türlü, her türden, çok çeşitli" sözcüğüyle ilgili olmalıdır. Türkçenin tarihî metinlerinin yanı sıra çağdaş lehçelerinde de görülen *ala* sözcüğü Sultaniye bölgesinde de kullanılmaktadır. Ancak *alaq* biçiminin Moğolcadan alındığı anlaşılmaktadır.

alçı "aşık kemiğinin dik durma vaziyeti", Moğ.: *alçu* "topuk kemiğinin yanındaki çöküklük". BT'nin birçok diyalektinde görülen bir sözcüktür.

äxtä "iğdiş", Moğ.: *agta* "iğdiş, iğdiş edilmiş", *agta-* "iğdiş etmek". Sözcük Farsçada *äxte* (اخته) "iğdiş edilmiş insan veya hayvan" şeklinde yaşamaktadır. Clauson ve Räsänen sözcüğün kökenini Farsçaya bağlasalar (Eren, 2003) da Farsça sözlüklerde sözcüğün kökeni Türkçe olarak belirtilmiştir. Söz konusu sözcüğün yanı sıra Zencan ağızlarında *şirkan* "iğdiş" sözcüğü de bulunmaktadır. *äxtä* insan ve at için kullanılırken *şirkan* diğer hayvanlar için kullanılır.

ärqä "hileci, bilgiç", Moğ.: *arga* "araç, yol, hile, düzen", *arga-* "aldatmak, gizli düzen, oyun veya hile kullanmak", İM: *arya* "hile, çare". Farsçada sözcük *ärqe* (ارقه) "hileci, kurnaz" şeklinde kaydedilmiştir.

⁴ Bu makalede Moğ. kısaltmasıyla belirtilen sözcükler Ferdinand D. Lessing'in sözlüğünden alınmıştır.

bar "keyifli, iyi, uygun, elverişli", **baral-** "iyileşmek, daha iyi olmak", Moğ.: *bayar* "neşe, kut, mutluluk, haz", Moğ.: *bayarla-* "kutlamak, sevinmek, memnun olmak".

bücit "hızlı, çabuk", Moğ.: *baçim* "acele, tez, çabuk". Sözcük biçim ve anlam bakımından Moğolcadaki sözcüğe benzemektedir.

boran "kar fırtınası", Moğ.: *boro'an* "yağmur", *burgani-* "kar yağmak". Schönig'in hazırladığı listede (Schönig: 2000: 75) de yer alan bu sözcük BT'inin birçok diyalektinde görülmektedir. Sözcük Farsçada *büran* (بوران) "kar veya yağmurla beraber gelen şiddetli rüzgar" şeklinde yaşamaktadır.

bun- "aptallaşmak", Moğ.: *munu-* "boş düşünceli veya zayıf düşünceli olmak, aptallaşmak".

cala- "sıvı veya buğday gibi maddeleri yere dökmek, akıtmak", Moğ.: *culu-* "yaymak, sermek veya saçmak, dağıtmak". Sözcük AzT'de de kullanılmaktadır. Anadolu'nun bazı ağızlarında *calanmak* "dökülmek" fiili kaydedilmiştir (DS: 850).

carçı "seyyar satıcı", **car çek-** "bağırarak haber vermek". Bu sözcükler Moğolca *carçi* "haberci, ulak", *car* "yarlık, yazılı emir veya yönerge" veya *çar* "bağırma" sözcükleriyle ilgilidir. Farsçada kullanılan *cārçi* (چارچی) (Doerfer, 1963: 277) "bir haberi veya emri halka iletme için yüksek sesle bağırarak haber veren kimse" sözcüğü de Moğolcadan Farsçaya geçmiştir.

Bölge ağızlarında *carçi* sözcüğünün yanı sıra bir de **car get-** "yardıma gitmek", **car gül-** "yardıma gelmek" fiilleri kullanılmaktadır. Moğ. *carçi* sözcüğü "haberci, ulak" anlamının yanında bir de "hizmetçi, yardımcı" anlamlarını vermektedir. Bu da *car get-* fiilinde görülen *car* ile *carçi* "yardımcı" sözcüğünün ilintili olduğunu göstermektedir. Üstelik Moğolcada kelime başı /c/ sesinin bazı örneklerde Türkçede /y/ sesine denk gelmesi (*cimis* ~ *yemiş*, *yincü* ~ *cincüü* "inci", *cirike(n)* ~ *yürek*, *cori-* ~ *yori-* "yürümek" vb.) *carçi* "hizmetçi, yardımcı" ve *yardım* sözcükleri arasında da bir bağın bulunduğunu göstermektedir.

cämü "buğday veya arpa kümesi", **cämälä-** "buğday veya arpa gibi ürünleri küme haline getirmek", Moğ.: *çomug* "saman veya ot kümesi, saman veya kuru ot yığını", *çomugla-* "kümeler halinde yığmak, deste yapmak".

cändäk "iskelet, ölü, ceset", Moğ.: *çindar* "ölü, ceset". Farsçada *cändäk* sözcüğüne benzer herhangi bir sözcük yok. Bu sözcüğün Moğolca *çindar* sözcüğüne şekil ve anlam bakımından benzemesi dikkat çekicidir. AA'da da kullanılan bir sözcüktür (DS: 881).

cär "inatçı", Moğ.: *cöri-* "aykırı olmak, ters ve aksi bir şekilde davranmak", *cörikey* "direngen, inatçı, dik kafalı". Söz konusu sözcük şekil olarak Farsçaya Arapçadan girmiş olan *cäri* (جری) "korkmaz, küstah" sözcüğüne benzese de anlam bakımından Moğolcadaki biçime benzemektedir.

cärgü "grup", Moğ.: *cerge* "tür, çeşit, cins, sınıf". Sözcük Farsçada da kullanılmaktadır; ancak Farsça sözlüklerde Moğolca olduğu belirtilmemiştir. Doerfer sözcüğün Moğolca olduğunu kaydetmiştir (Doerfer, 1963: 291).

ceyran "ceylan, güzel", Moğ.: *cegere(n)* "ceylan". Birçok Türk lehçesinin yanı sıra Farsçada da kullanılan bir sözcüktür: *ceyran* (جبران).

cıda "uzun sopa, mızrak", Moğ.: *cida* "kargı, mızrak". BT'nin birçok diyalektinde görülür.

cilow "gem", **cilow get-** "karşılama gitmek", Moğ.: *cilug-a* "yular, dizgin". Sözcük günümüz Farsçasında anlam değişikliğine uğrayarak *celow* (جلو) "ön, karşı" şeklinde de kullanılmaktadır.

çılha "tamamen, hepsi, katıksız", Moğ.: *çihul* "pek, sıkı, katı, sıkışık". Sözcük AzT'de kullanılmaktadır. Azerbaycan ve İran Türk ağızlarında göçüşme olayına sıkça rastlamak mümkündür.

çırpçala- "su ve benzeri sıvı maddeleri bir kap içinde hareketlendirmek", Moğ.: *çapçıla-* "eşelemek, deşelemek". Moğolca *çapçıla-* fiiliyle ilgili olduğu gibi Türkçe *çırp-* "çarpmak" ve Moğolca kökenli *cala-* "dökmek" fiillerinin birleşmesinden de doğmuş olabilir.

çiyü "taş ve kesek ile dikey biçimde yapılan alamet", Moğ.: *çike* "doğru, düz", *çikele-* "düzelmek, dikelmek, dürüst veya adil olmak".

çoqquş- "çarpmak", Moğ.: *çoki-* "vurmak, dövmek, çalmak, ezmek". *çoqquş-* fiilinde görülen ikizleşme olayı bölge ağızlarında birçok örnekte görülmektedir⁵.

çolmün "budala, bön, saf", sözcük Farsça aracılığıyla İran'daki dil ve lehçelere girmiştir. Farsçanın tarihî metinlerinde görülmeyen bu sözcük Moğolca *colbin* "başı boş, aylak, boş gezen" sözcüğünün değişime uğramış biçimi olmalıdır.

çommaq "sopa, değnek", Moğ.: *çokimag* "çekici, çakma aleti"⁶. Bu sözcükte de ikizleşme olayını görmekteyiz. Türkçenin tarihî eserlerinde de görülen *çomak* sözcüğü BT'nin pek çok diyalektinde kullanılır.

çow sal- "söylenti yaymak", Moğ.: *çuugi* "dedikodu yaymak, söylenti yaymak".

çögür "kopuza benzer bir çalgı", Moğ.: *çugur* "bir tür kamış düdük". Sözcük Farsçada *çogur* "kopuz" (چگور) biçiminde kullanılmaktadır. Bu çalgı güney bölgelerde ve daha çok Hemedan Türkleri arasında yaygındır.

dal "sırt, arka", İM: *dalı* "kürek kemiği". Bülent Gül, Tsevel'i kaynak göstererek sözcüğün Modern Moğolcadaki biçiminin *dal* "sırt üstünde bulunan geniş düz kemik" şeklinde olduğunu kaydeder (Gül, 2016: 109). Sözcük Eski Oğuz Türkçesinde *talı/talı* "1. insan ve hayvanlarda iki kürek arası, iki küreğin birleştiği yer; 2. kürek kemiği" biçiminde görülmektedir (TS: 3708). Zencan ağızlarında aynı sözcükle yapılan *dalı elü-* "nikahı kıyılan kızı artık istememek", *dalı qäytür-* "geri çevirmek", *dalı ver-* "geri vermek", *dalı al-* "geri almak" gibi fiillerinde *dalı* sözcüğü korunmaktadır.

dalda "gizli yer, korunaklı yer", **daldala** "gizli yer, saklı yer", Moğ.: *dalda* "gizli, saklı", Moğ.: *daldala-* "saklamak, gizlemek".

damaq çek- "eğlenmek, keyiflenmek", **damaqlan-** "keyiflenmek", Moğ.: *domug* "şaka, eğlence, alay".

⁵ Bu bölgenin ağızlarında ikizleşme olayı hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde görülmektedir: *ikki* "iki", *ottuz* "otuz", *säqqäl* "sakal", *qaşşık* "kaşık", *aşşağı* "aşağı", *çolla* "çukur" < Far. *çäle*, *sillä* "tokat" < Far. *sılı*, *täzzä* "taze" < Far. *täze*.

⁶ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. TUNA, Osman Nedim, (1976), "Osmanlıcada Moğolca Kelimeler II", *Türkiyat Mecmuası*, XVIII: s. 291.

gücür- "tecavüz etmek". Sözcüğün *güç* sözcüğü ile ilgili olduğu açıktır; ancak Moğolca *küçüle-* "zorlamak, kuvvet ya da şiddet kullanmak", *küçir* "zor, güç", *küçirle-* "zorlaşmak, güç ya da şiddetli olmak", *küçürke-* "kuvvet kullanmak, zorlamak, şiddet göstermek" gibi sözcüklerle baktığımızda söz konusu sözcüğün Moğolca kanalıyla bölge ağızlarına geçmesi anlaşılmaktadır. AzT'de kullanılan *gücürle-* "zorlamak" ile Moğolca *küçirle-* "güç ya da şiddetli olmak" arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir.

häyxir- "boğazını balgamdan temizlemek", Moğ.: *hakir-* "balgam tükürmek, boğazını balgamdan temizlemek". *häyxir-* sözcüğüne baktığımızda sözcüğün anlamsal bakımdan AzT'de kullanılan *hayqır-* "haykırmak" sözcüğüne değil Moğolcadaki anlama benzerlik göstermesi sözcüğü Moğolcadan alındığını göstermektedir.

hacca "ağaç çatalı", Moğ.: *aça(n)* "bir ağacın ikiye ayrılmış dalı, çatal". AzT'de sözcük *haça* şeklinde kullanılmaktadır. Azerbaycan ve İran sahasında sözcük başı /h/ türemesi birtakım sözcüklerde görülmektedir (krş. AzT: *hündür* "yüksek" ve Moğ.: *öndür* "yüksek, yükseklik"). *haça* sözcüğü Anadolu ağızlarından AzT özelliği gösteren Iğdır ağızında da tespit edilmiştir (DS: 2248).

holala- "gübre gibi maddeleri güneşte kurutmak amacıyla karıştırmak", Moğ.: *holi-* "karıştırmak, katmak".

howxur- "hohlamak, soğuk havada nefesle elleri ısıtmak", Moğ.: *agur* "buğu, buhar, soluk, nefes". Söz konusu sözcük AzT'de kullanılmaktadır. Bu örnekte de sözcük başı /h/ türemesini görmekteyiz.

xüşgür "satır, et satırı", Moğ.: *kerçiygür* "satır, balta, et satırı".

ışqıraq "ıslık", Moğ.: *iskirege* "ıslık çalma hareketi veya sesi".

ingillä- "kötü kokmak", **üngir üngir qox-** "çok kötü kokmak", Moğ.: *angkil-* "koku çıkarmak, koku yaymak".

insilä- "koklamak", Moğ.: *ünüs-* "koklamak", *ünüste-* "kokulu olmak, kokmak".

keşik "bekçilik", **keşik ver-** / **keşik çek-** "bekçilik yapmak", Moğ.: *kesig* "nöbetleşme, nöbet değiştirme". Oğuz diyalektlerinin pek çoğunda görülmektedir. Farsçada da *keşik* (کشیک) "bekçilik" şeklinde kullanılır.

kil "işlenmiş topraklarda oluşan uzun karıklar", Moğ.: *kili* "iki tarla arasındaki hendek, karık, hudut, sınır".

kowkul "kakül", Moğ.: *gökül* "perçem, saçın alna ve yüze dökülen kısmı, kakül", *kökül* "uzun saç, kakül". Bu sözcük Farsçada *kākol* (کاکل) biçiminde yaşamaktadır. Farsçadaki biçimi dikkate aldığımızda *kowkul*'un Farsça aracılığıyla bölge ağızlarına girdiğini tahmin edebiliriz.

kök "şişman", **kökäl-** "şişmanlamak", Moğ.: *köge-* "şişmek, gerilmek, kabarmak, köpürmek". AzT'de ve İTA'da kullanılan bir sözcüktür.

kömük "yardım", Moğ.: *kimag-a* "dikkat, ihtimam, koruyuculuk", *kimagada-* "korumak, esirgemek". Farsçada *komäk* (کممک) şeklinde kullanılmakta; ancak Farsça sözlüklerde sözcüğün kökeni Türkçe olarak belirtilmiştir. Çağatay Türkçesiyle yazılmış eselerde de yaygın şekilde görülür (Ünlü, 2013: 656).

kül- "eli ayağı bir ip veya kumaşla bağlamak", Moğ.: *küli-* "birleştirmek, bağlamak, sıkmak", *köl-* "koşmak, hayvanın koşumunu takmak, hayvanı arabaya koşmak".

küräkän "damat", Moğ.: *kürgen* "güveyi, damat". Zencan ağızlarında aynı anlamda *yeznä* ve *damat* sözcükleri de kullanılmaktadır.

lap "en, tam, tamamıyla". Ahmet Çağferoğlu sözcüğün Moğolcadan Azerbaycan ve İran Türk ağızlarına geçtiğini kaydeder (Caferoğlu, 1954).

qaban "kesici dişleri büyük olan kişi", Moğ. *habang* "vahşi erkek domuzu".

qada- "yaslamak, dayamak, diremek", **qadan-** "kakişmak, itişmek", Moğ. *hada-* "kakmak, çakmak, çivilemek, mihlamak". AzT'de de görülen *qada-* fiili "engellemek, tutmak" anlamında kullanılır.

qadağan "yasak", Moğ.: *hagağdagun* "engel, mani, özü". Doerfer sözcüğü Moğolcadan Farsçaya giren sözcükler listesine almıştır (Doerfer 1963: 394); ancak Farsça sözcüklerde söz konusu sözcük Türkçe olarak kaydedilmiştir. Sözcük AzT'de de kullanılmaktadır.

qağır- "öfkeyle bağırarak", Moğ.: *hokir-* "ağlamak, bağırarak, öfkeyle bağırarak".

qalxan "kalkan", Moğ.: *halh-a* "kalkan, siper". Türkçenin tarihî kaynaklarının yanı sıra BT'nin genelinde de görülmektedir. Sözcüğün Moğolca olduğu kimi dilciler tarafından (Tuna, 1976), (Schönig: 2000: 149) tespit edilmiştir.

qanşar "ön, karşı", Moğ.: *hangsiyar / hanşār* "burun kemiği", *hongsiyar / honşör* "burun, hayvan burnu, gaga". Bölge ağızlarında yaygın biçimde kullanılan bu sözcüğün yanı sıra *qabaq* "ön, karşı" da kullanılmaktadır. Bazı bölgelerde **qanşar** biçimi tespit edilmiştir.

qarıq "boğazda bir şey takılmak", Moğ.: *goruy-* / *goroyh* "boğaza bir şey takılmak, boğazı tıkanmak", Moğ.: *ğariğ* "felç, inme".

qäbirqa "kaburga", Moğ.: *habirga* "kaburga kemiği". Bu sözcük BT'nin genelinde kullanılmaktadır.

qäränquluq "karanlık", Moğ.: *harangu / harangguy* "karanlık, koyuluk". Osman Nedim Tuna, DLT'de de görülen *qarangu* "karanlık" ve Moğolcadaki *harangu* sözcüklerini iki dil arasında ortak bir kök olan *kara* sözcüğüne bağlarken *qarangu* biçiminin Moğolca olduğunu savunmaktadır (Tuna, 1972). AzT'de *qaranlıq* biçimi kullanılır. Zencan ağızlarında kullanılan *qäränquluq* BT'nin genelinde kullanılan *karanlık* biçimine değil Moğolcadaki biçime benzemektedir.

qäräyçi "göçeri hayat tarzına sahip olan kişi veya küçük bir grup, çingene", Moğ.: *haraçu* "sıradan kişi, asalet unvanı taşımayan kimse". Sözcük AzT'de *qaraçı* "çingene, dilenci, aşık tarzı" şeklinde yaşamaktadır.

qäyçir "kartal", Moğ.: *haçir* "kartal". Moğolcadan Çağatay Türkçesine de geçmiştir: *kaçır* "akbaba" (Ünlü, 2013: 559). Bölge ağızlarında *qäyçir*, *qäräyçi* gibi sözcüklerde bir /y/ türemesini görmekteyiz.

qäyçi "makas", **qäyçilä-** "makaslamak, kesmek", Moğ.: *hay-* "kıymak, kesmek, dilimlemek", *hayçi(n)* "makas, sındı", *hayçila-* "kıymak, kesmek". Sözcük Farsçada *qeyçi* (قیچی) şeklinde kullanılır.

qıyaq "ayrık otu", Moğ.: *kiyag* "ayrık otu". Sözcük AzT'de *qıyaqotu* olarak kullanılır. Anadolu ağızlarında da tespit edilmiştir (DS: 2854).

qoşun "koşun", **qoşun çek-** "yandaşlarını yanına almak", Moğ.: *hosigu(n)* "askerî birimlerden biri", *hosiguçi* "komutan". Farsçada sözcük *qoşun* (قشون) şeklinde yaşamaktadır. Moğolcadan birçok Türk lehçesine geçmiştir.

qumma "içecek kabı", Moğ.: *homh-a(n)* "ibrik, sürahi, kap".

qurquşun "kurşun, ağır ve sert madde", Moğ.: *horgulci(n)* "kurşun", *horgusun* "koyun veya deve dışkısı, kozalak". Sözcük Eski Kıpçak Türkçesinde *qurquşun* şeklinde görülmektedir (Toparlı vd., 2007: 164). Söz konusu sözcük Moğolca kanalıyla Zencan ağızlarına girmiş olabilir.

quvaq "saç kepeği", Moğ.: *humag* "ince toz, altın tozu", *humaki* "ince kum, toz".

maral "ceylan, güzel bayanlar için kullanılan bir sıfat", Moğ.: *maral* "maral, ceylan". Bu sözcük birçok Türk lehçesinde görülmektedir. Farsçada da *maral* (مارال) biçiminde kullanılmaktadır.

märc "iddia, bahis", **märc elü-** "iddialaşmak, iddiaya girmek", Moğ.: *melce-* "iddialaşmak, bahse tutuşmak, iddiaya girmek", *melcege* "iddia, bahis". AzT'de de *merc* "bahis", *mercleş-* "bahse girmek", *merc bağla-* "bahis tutuşmak" gibi sözcükleri görebiliriz. Aynı sözcük AA'da *merç /merc* "bahis" olarak kaydedilmiştir (DS: 3166).

mırıq "sevimsiz, antipatik, yüzü asık", Moğ.: *murugu / murigu* "yanlış, inatçı, hileli, bükülmüş". AzT'de *mırıq* sözcüğü "çürümüş veya düşmüş durumda olan ön dişler" anlamında kullanılmaktadır. AA'da da *mırık* "küsün, öfkeli, yüzü asık" sözcüğü bulunmaktadır (DS: 3186)

muma "fidan", Moğ.: *muna* "tahta sopa, değnek, tokmak".

noğalay "uyarmak, sitem etmek veya azarlamak amacıyla söylenen söz", ör: *noğalay elä bizä gäländä täläsiräy!* "bize geldiğinde acele ediyorsun (sitem ederek)!", Moğ.: *nogula-* "şamata etmek, canını sıkmak, üzme".

noxda "yular", **noxdala-** "yular takmak", Moğ.: *noqtu* "yular", *noqtula-* "yular takmak". Bu sözcük AzT'nin yanı sıra BT'nin birçok diyalektinde görülmektedir.

nökär "köle, hizmetçi", **nökerlik** "kölelik, hizmetçilik", Moğ.: *nökür* "arkadaş, dost", *nökürlig* "sosyal, girgin, arkadaş canlısı", İM: *nökür/nöker* "arkadaş, yoldaş". Sözcük Farsçada *nowker* (نوکر) şeklinde kullanılmaktadır.

sürin "serin", Moğ.: *serigün* "serin, taze". Söz konusu sözcük Moğolcadan birçok Türk lehçesine geçmiştir.

soläqqäy "solak", Moğ.: *solagay* "solak". Bu örnekte de ikizleşme olayını görmekteyiz. Türk lehçelerinde görülen *solakay* biçimi Eren'e göre Moğolca bir yapıdan gelmektedir (Eren, 1999: 373).

sowqat "hediye", Moğ.: *saugad* "hediye, armağan", İM: *sauyat* "armağan, hediye". Çağatay Türkçesinde de görülmektedir (Ünlü, 2013: 1002). Sözcük Farsçada *sowqat* (سوغات) şeklinde kullanılır, ancak sözcüğün kökeni Türkçe olarak belirtilmiştir.

şarxa "eşekle buğdayı tarladan harmana taşıma eylemi", Moğ.: *çirga* "kızak, atla çekilen kızak, kayak". Sözcük zamanla anlam değişimine uğrasa bile "taşımak" anlamını korumuştur.

şüräh "soğuk rüzgar", Moğ.: *sigur-* (*şūrah*) "tipi veya kar fırtınası çıkmak, fırtına çıkmak, kızmak".

şıdırqu "şiddetli ve hızlı yağmur", Moğ.: *sidurg-a / sidurgu* "doğru, düzgün, dürüst, tam". Söz konusu sözcük AzT'de kullanılmaktadır.

şıltaq "naz, bahane", **şıltaqlanmaq / şıltaq elü-** "bahane aramak, nazlanmak, şımarmak", Moğ.: *siltag* "bahane, hile, düzen", *siltaqla-* "özür veya bahane bulmak". Farsça sözlüklerde kelimenin kökeni Türkçe olarak belirtilmiştir. Farsçada *şeltaq* (شلتاق) biçiminde görülen bu sözcük "kavga, gürültü, saldırı" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu sözcük EOT'de de Farsçada olduğu gibi "kavga, gürültü, anlaşmazlık" anlamlarında görülmektedir (TS: 3664). Bu da *şıltaq* sözcüğünün Farsça aracılığıyla Anadolu sahasına geçtiğini göstermektedir.

şılan "şölenlerde verilen yemek", Moğ.: *silü(n) / şülen* "çorba, et suyu".

şuluq "1. kurnaz, uslu durmayan 2. aşırı kalabalık, izdiham", **şuluqla-** "karışık hâle getirmek, ortayı karıştırmak", Moğ.: *şalig* "çapkın, hovarda", Moğ.: *şaligla-* "hayasızca ya da edepsizce davranmak". Söz konusu sözcük AzT'de de bulunmaktadır. Farsçada *şulug* (شلوغ) "kalabalık, gürültü, geveze" şeklinde kullanılır; ancak sözcüğün kökeni Türkçe olarak belirtilmiştir.

tab "hep, her zaman", Moğ.: *tab* "tam, tamamen, bütünüyle".

tapla- "dövmek", Moğ.: *tabla-* "çivi başını çekiçe dövmek, perçinlemek". Anadolu sahasında yazılan *Kamus Tercümesi* eserinde de söz konusu sözcük kaydedilmiştir: *tapla-* "el ile yavaş yavaş üzerine vurmak" (TS: 3743). Aynı sözcük Çağatay Türkçesinde "çiğnemek, ezmek" anlamında tespit edilmiştir (Ünlü, 2013: 1079).

tayar "uygun, düzgün", **tayarla-** "düzenlemek", Moğ.: *tagaragu* "uygun , zamanlı, uyan, yakışır", *tagara-* "denkleşmek, rast gelmek, uymak, doğru olmak".

täsmä "kayış", Moğ.: *tasam-a / tasma(n)* "tasma, dar deri kayış". Doerfer sözcüğün Moğolca olduğunu ve Moğolcadan Farsçaya geçtiğini kaydetmiştir (Doerfer, 1963: 245). Sözcük Farsçada *täsme* (تسمه) "tasma, kayış" şeklinde kullanılır, Farsça sözlüklerde kelimenin kökeni Türkçe olarak belirtilmiştir.

toxda- "iyileşmek", **toxdaq** "yavaş, sakin", Moğ.: *togta-* "durmak, dinmek, istirahat etmek", *togtagu(n)* "sakin, durgun". AzT'de de aynı sözcükler görülmektedir: *toxta-* "dayanmak, sabretmek, sakin olmak" ve *toxtaq* "sakin".

töre "kızın düğününde verilen hediye" (erkeğin düğününde verilen hediyeye ise *toyana* denir), Moğ.: *törü* "töre, gelenek".

ülgü "örnek", Moğ.: *üliger* "model, örnek", İM: *ülgü* "ölçü, miktar". Sözcük AzT'de "kalıp, biçki modeli" gibi anlamlarda kullanılır. Farsçada *olgu* (الگو) "örnek" şeklinde görülür, kimi Farsça kaynaklarda sözcüğün kökeni Türkçe olarak belirtilmiştir.

yekkä "büyük, kocaman", **yekkäl-** "büyülemek", Moğ. *yeke* "yüce, ulu, büyük, geniş", *yeked-* "büyülemek, ululaşmak". AzT'de *yekä* şeklinde kullanılır.

3. Sonuç

Moğolca ile Türkçe arasında yaşanan tarihsel ilişki farklı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Moğolların büyük bir imparatorluk kurması ve Türklerle yan yana yaşaması, Moğolcadan Türk dilleri ve diyalektlerine birçok sözcüğün geçmesine neden olmuştur. Moğol soylu İlhanlıların İran'da devlet kurması, Moğolca-Türkçe ve Moğolca-Farsça arasında ciddi bir dil ilişkisini beraberinde getirmiştir. Bu ilişki sonucunda Moğol dilinden Farsça ve Eski Oğuz diyalektlerine pek çok sözcük geçmiştir. Bu sözcüklerin sayısı ve kullanımı bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Moğolların başkent olarak seçtikleri şehirler ve uzun süre yaşadıkları bölgelerde doğal olarak Moğolca unsurlar daha fazla bulunmaktadır. Bu sözcükler yer adlarında görüldüğü gibi günlük konuşmalarda da bulunur. Son zamanlarda İran'da uygulanan dil politikası ve İran Türk ağızlarının yozlaşmaya doğru gitmesi, Moğolca sözcüklerin de gittikçe kullanımdan düşmesine sebep olmuştur. Kanaatimizce İran Türk ağızlarında, bizim bu yazıda hazırladığımız listeden daha fazla Moğolca sözcük bulunmaktadır. İran Türk ağızlarının kapsamlı bir derleme sözlüğü hazırlandığı takdirde Moğolca unsurların durumu da netlik kazanacaktır. İran Türk ağızlarında bulunan Moğolca unsurlar hayvan isminden bitki ismine, organı isminden çeşitli alet isimlerine kadar görülmektedir. Bu da yoğun bir dil ilişkisinin yaşandığı anlamına gelmektedir.

Kısaltmalar

AA: Anadolu Ağızları
 AzT: Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi
 BT: Batı Türkçesi
 DS: Derleme Sözlüğü
 EOT: Eski Oğuz Türkçesi
 İM: İbni Mühennâ Lügati
 İTA: İran Türk Ağızları
 Moğ.: Moğolca
 TS: Tarama Sözlüğü
 Tür.: Türkçe

Kaynakça

- AKDOĞAN, Yaşar, (1999), *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük*, İstanbul: Beşir Yayınları.
- ATALAY, Besim, (2006), *Divanü Lûgat-it-Türk (Dizin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Azərbaycan Dilinin İzahli Lügəti*, (2006), Bakı: Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı.
- BUELL, Paul D. (2003), *Historical Dictionary of the Mongol World Empire*, Lanham, Maryland: Scarecrow Press.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1954), "Azerbaycan ve Anadolu Ağızlarındaki Moğolca Unsurlar", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, 1-10.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (2008), "Azeri Lehçesinde bazı Moğol unsurları", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, Cilt: III, s. 1017-1022, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1968), *Eski Uyğur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CLAUSON, Sir Gerard, (1972), *An Etymological Dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*, Oxford: Clarendon Press.
- CLAUSON, Sir Gerard, (2017), *Türkçe-Moğolca Çalışmaları* (Çev. Fatma Kömürçü). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Derleme Sözlüğü**, (1993), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DOERFER, Gerhard, (1963), *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, Band I: Mongolische Elemente Im Neupersischen*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- EREN, Hasan, (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basım Evi.
- EREN, Hasan, (2003), "Türkçede Moğolca Kalıntılar [Claus Schönig, Mongolische Lehnwörter im Westogusischen Wiesbaden 2000, VI + 210. Turcologica 47]". **Belleten**, C I: 171- 186.
- GÜL, Bülent, (2015), "Orta Asyadan Anadoluya Moğol Yayılımının Dilsel Sonuçları", **Türkbilim**, 2015/30: 187-200.
- GÜL, Bülent, (2016), *Moğolca İbni Mühennâ Lügati*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer, (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz (2010), *Çağdaş Moğolcanın Grameri*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.
- LESSING, Ferdinand D. (2003), *Moğolca-Türkçe Sözlük* (Çev. Günay Karaağaç), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- POPPE, Nicholas, (2016), *Moğol Yazı Dilinin Grameri* (Çev. Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- POPPE, Nicholas, (2017), *Mukaddimetü'l-Edeb, Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü* (Çev.: Mustafa Kaçalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- REZAEİ, Mehdi, (2015), *İran-Zencan, Kaydar ve Yöresi Ağzları*, Tahran: Avaye Hkavar Yayınları.
- SCHÖNIG, Claus, (2000), *Mongolische Lehnwörter im Westogusischen*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- SPULER, Bertold, (2011), *İran Moğolları* (Çev. Cemal Köprülü), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tarama Sözlüğü**, (1996), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TOGAN, Zeki Velidi, (1981), *Umumî Türk Tarihine Giriş* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Enderun Yayınları.
- TOPARLI, Recep vd. (2007), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TUNA, Osman Nedim, (1972), "Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler I", **Türkiyat Mecmuası**, XVII: 209-250.
- TUNA, Osman Nedim, (1976), "Osmanlıcada Moğolca Kelimeler II", **Türkiyat Mecmuası**, XVIII: 281-314.
- ÜNLÜ, Suat, (2013), *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya: Eğitim Yayınları.
- <http://www.tdk.gov.tr>
- <https://www.vajehyab.com>

آیتی، عبدالمحمد، (۱۳۴۶)، *تحریر تاریخ و صاف*، تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران.

اقبال، عباس، (۱۳۸۴)، *تاریخ مغول از حمله چنگیز تا تشکیل دولت تیموری*، تهران: انتشارات دیر کبیر.

بیانی، شیرین، (۱۳۸۹)، *مغولان و حکومت ایلخانی در ایران*، تهران: انتشارات سمت.

دبیر سیاقی، محمد، (۱۳۳۶)، *نزهة القلوب*، تهران: انتشارات طهوری.

روشن، محمد؛ وسوی، صطفی، (۱۳۷۳)، *جامع التواریخ رشیدالدین فضل الله همدانی*، تهران: نشر آبرو.

شمیسا، سیروس، (۱۳۸۷)، *سبک شناسی نشر*، تهران: نشر آبرو.

عین، محمد، (۱۳۸۴)، *فرهنگ فارسی*، تهران: انتشارات راه رشد.